

Список використаних джерел:

1. Березін О.В. Продовольчий ринок України: теоретико-методологічні засади формування і розвитку: [монографія] / О.В. Березін. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 184 с.
2. Дудар Т.Г. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи: [монографія] / Т.Г. Дудар, В.Т. Дудар. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – 246 с.
3. Соловійов І.О. Агромаркетинг: системна методологія, реалізація концепції: [монографія] / І.О. Соловійов. – Херсон: Олді-плюс, 2008. – 384 с.
4. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції: [практичний посібник] / За ред. П.Т. Саблука. – К.: ІАЕ, 2000. – 556 с.
5. Оптові та оптово-роздрібні ринки сільськогосподарської продукції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minagro.gov.ua.
6. www.ks.ukrstat.gov.ua- офіційний сайт Державного комітету статистики.

УДК 354:65.014.1.477

Бородіна О.М.

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АКТИВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В ДЕПРЕСИВНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Регіони України мають різний рівень соціально-економічного розвитку, а також свої власні специфічні проблеми розвитку. Є розвинені самодостатні регіони, в яких досить ефективно здійснюється господарська діяльність, забезпечуючи місцеві та державний бюджети. А є міста і райони відсталі, так звані депресивні, де кризові явища накопичуються. Поставлене урядом завдання подолати бідність потребує вирівнювання регіонального розвитку, однак зробити це непросто – виникає ряд проблем як економічного, так і правового характеру.

Нерівномірність розвитку між регіонами України загострилася ще в середині 90-х років минулого століття. Східні регіони орієнтовані на видобувні галузі та розвиток важкої промисловості, у них вищі показники ВВП на душу населення, ніж, наприклад, у західних регіонах. В той же час на сході України набагато гірша екологічна ситуація та соціальний клімат, ніж на заході. Центром економічного зростання продовжує залишатися столиця держави м. Київ. Значні територіальні деформації у рівні економічного розвитку спричинені наступними факторами: галузеве планування за командно-адміністративної системи не дозволяло ставити на перше місце проблеми регіонів; застаріле та недосконале інфраструктурне забезпечення; старі промислові підприємства, не конкурентоспроможність їх продукції та неспроможність самих підприємств адаптуватися до ринкових умов господарювання; низька інноваційна активність; відсутність обґрунтованих перспективних інвестиційних проектів привабливості територій; високий рівень безробіття; складна екологічна ситуація. Всі ці проблеми самостійно регіони без дієвих державних механізмів регулювання на сучасному етапі не здатні подолати.

Значні досягнення з означеної проблематики висвітлені в працях українських та російських дослідників: Варналія З.С. [4], Мікули Н.А. [5], Семенова В.Ф., Михайлюк О.Л. Олійник В.Д. [6], Чужикова В.І. [7], Гранберга О.Г. [3] та багатьох інших. В роботах цих та інших авторів регіональні диспропорції розглядаються з різних сторін і при цьому в різних напрямках. Потребує постійного дослідження і опрацювання питання визначення системи механізмів державного регулювання активізації економічних процесів в депресивних регіонах України на різних етапах економічного розвитку.

Метою статті є визначення системних напрямів державного регулювання

активізації економічних процесів в депресивних регіонах України на сучасному етапі. Відповідно до мети в статті вирішувались наступні завдання:

- аналіз критеріальних характеристик визначення депресивності регіону;
- обґрунтування напрямів державних механізмів регулювання активізації економічних процесів в депресивних регіонах.

Виклад основного матеріалу. Рівень розвитку будь-якої країни та її регіонів визначається, в першу чергу, комплексом економічних показників та умовами державного втручання (регулювання) в розвиток соціально-економічних процесів. Взаємозалежність економічного рівня розвитку регіону та його депресивності визначається оберненою пропорційністю і характеризується системою показників – економічних, соціальних, демографічних, інвестиційних, екологічних тощо.

Комплексний підхід дослідження регіональної депресивності дає можливість визначити рівень депресивності регіонів країни в цілому за соціально-економічними регіональними показниками, які дозволяють оцінити соціальний, економічний, демографічний, екологічний, інноваційно-інвестиційний стан регіону.

За методикою обрахунку депресивності території в Європейському Союзі до слабозрозвинутих належать регіони з рівнем валового внутрішнього продукту на душу населення менше 75 відсотків від цього показника в середньому по Європейському Союзу та території, на яких показники норми безробіття та частки зайнятих у промисловості є вищими за середніх по країні, відносяться до депресивних територій [7].

Типізація та критерії чинників і критеріїв депресивності регіону відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Чинники і критерії депресивності регіону

Групи чинників	Чинники депресивності регіону	Критерії визначення рівня відповідного чинника
1	2	3
1. Економічні чинники	1. Відсутність розвинутого виробництва	- Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу населення (у фактичних цінах); - Основні фонди за первісною вартістю; - Рівень зношення основних фондів; - Основні фонди за залишковою вартістю; - Введення у дію основних фондів на душу населення за базовий (як правило - рік) період часу; - Інвестиції в основний капітал на одну особу (у фактичних цінах); - Сальдо чистого (регіонального) експорту.
	2. Неефективна матеріальна структура виробництва і його загальний склад	- Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) на одну особу наявного населення; - Обсяг реалізованої сільськогосподарської продукції (робіт, послуг) на одну особу населення; - Обсяги виконаних будівельних робіт (у фактичних цінах) (у т.ч. на одну особу населення); - Капітальні вкладення на душу населення.
	3. Недостатнє використання трудових ресурсів	- Середні витрати робочого часу в промисловості та в інших галузях на одного працівника; - Сальдо трудової міграції економічно-активного населення (чол., за рік).
	4. Рівень бюджетного самофінансування регіону	- Рівень забезпеченості власними доходами бюджету на душу населення; - Податкові надходження до бюджету на душу населення.

1	2	3
	5.Порушення оптимальності у співвідношенні різних видів капіталу	-Прямі іноземні інвестиції на одну особу; -Питома вага кожного виду капіталу в економіці регіону; -Середня заробітна плата в системі промислового, банківського і торгового капіталу; -Офіційна фінансова допомога на цілі регіонального розвитку (гранти тощо); -Сума внутрішніх кредитів, наданих банківським сектором на території регіону на цілі розвитку (у % до ВРП).
2. Соціальні чинники	1. Низький рівень життя	-Віковий склад населення (чоловіків та жінок); -Тривалість життя (чоловіків та жінок); -Природний приріст населення; -Рівень середньомісячної заробітної плати (номінальна); -Відношення середньомісячної заробітної плати до величини прожиткового мінімуму; -Рівень бідності; -Питома вага населення за межею бідності; -Забезпеченість житлом (загальна площа) на душу населення.
	2. Високий рівень безробіття в регіоні	-Рівень зареєстрованого безробіття; -Рівень безробіття за методологією МОП; -Рівень зайнятості у промисловості (для промислових районів); -Частка зайнятих у сільському господарстві (для сільських районів); -Питома вага безробітних у загальній кількості економічно активного населення.
	3. Нерозвиненість інтелектуального потенціалу регіону	-Рівень грамотності дорослого населення (% населення у віці 15 років і старше) та охоплення навчанням; -Кількість осіб з вищою освітою і таких, що мають ступені кандидата і доктора наук; -Відсоток населення, що не мають вищої освіти.
3. Демографічні чинники	Неоптимальна демографічна структура населення	-Середня кількість жителів на один 1 кв.км території регіону; -Відношення кількості економічного активного населення до його загальної кількості; -Співвідношення показників народжуваності і смертності в регіоні; -Коефіцієнт дитячої смертності (у віці до 5 років на 1 тис. населення); -Коефіцієнт материнської смертності (на 1 тис. живо народжених дітей); -Сальдо міграції (чоловік, за рік).
4. Природно-географічні чинники	1. Негативна дія природно-кліматичних умов	-Викиди діоксиду вуглецю на душу населення (т); -Показник середньої температури повітря і тривалості зимового періоду; -Ступінь сейсмічності території та інші природно-кліматичні характеристики; -Середня вартість матеріального виробництва в результаті дії природно-кліматичного навантаження.
	2. Транспортний чинник	-Середній рівень транспортних витрат і транспортного забезпечення у загальній сумі витрат.
	3. Обмеженість природних ресурсів	-Масштаби і якість запасу мінерально-сировинних ресурсів; -Рівень освоєння природно-ресурсного потенціалу території; -Середні втрати виробництва внаслідок заборони на використання природних ресурсів; -Рівень платежів за природно-ресурсний потенціал у загальній сумі витрат.

1	2	3
5. Екологічні чинники	1. Рівень екологічного стану та екологічного забруднення території	- Питома вага озелененої території (% до загальної площі території регіону); - Рівень забруднення території смітниками (т. на 1 мешканця); - Швидкість біологічного кругообігу в природній системі території.
	2. Високе техногенне екологічне навантаження на природу	- Рівень концентрації шкідливих речовин і домішок у повітрі, ґрунті і водних басейнах території.
	3. Збільшення витрат виробництва через екологічні обмеження	- Середні додаткові витрати, пов'язані з перевищенням гранично допустимих норм і відходів.

Складено автором на основі джерел: [3, 6]

Якщо в країнах ЄС є проблемні окремі регіони, на підтримку яких й спрямована регіональна політика, то в Україні практично всі регіони є проблемними і потребують розробки своєї стратегії виходу з кризи. Регіони України на даний час нездатні самостійно забезпечити власний регіональний розвиток та надати достатню інвестиційну підтримку.

Складовою системи державного регулювання економічних процесів в депресивних регіонах є моніторинг соціально-економічного розвитку територій, як необхідної умови виявлення ознак депресивності території. Здійснення моніторингу потребує системної роботи. Постанова Кабінету Міністрів України „Про моніторинг соціально-економічного розвитку малих міст і селищ” (від 2 квітня 2009 р., №288) передбачає своєчасне виявлення негативних тенденцій їх розвитку для своєчасного прийняття управлінських рішень та покращення ситуації [2].

Законом України „Про стимулювання розвитку регіонів” визначено, що депресивна територія – це регіон чи його частина (район, місто обласного (республіканського) значення або кілька районів, міст обласного (республіканського) значення, рівень розвитку якого (якої) за показниками, визначеними статтею 9 Закону України „Про стимулювання розвитку регіонів” є найнижчим серед територій відповідного типу [1].

Даний закон запроваджує новий механізм підтримки депресивних територій. Визначені правові, економічні та організаційні засади реалізації державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності територій. Відповідно до створеної законодавчої бази механізм надання державної підтримки проблемним територіям передбачає виділення бюджетних коштів на реалізацію програм подолання депресивності територій, що визнані такими, а також залучення міжнародної технічної допомоги та інших джерел фінансування у відповідності із законодавством України [1].

У разі отримання регіоном статусу „депресивний”, Законом України „Про стимулювання розвитку регіонів” запроваджено механізм підтримки таких територій, що передбачає виділення бюджетних коштів на реалізацію програм подолання депресивності, а також залучення міжнародної технічної допомоги та інших джерел фінансування у відповідності із законодавством України. Зокрема, з метою стимулювання розвитку депресивних територій у їхніх межах можуть здійснюватись [1]:

- цільове спрямування державних капітальних вкладень у розвиток виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури;
- надання державної підтримки, у тому числі фінансової, малим підприємствам;
- сприяння формуванню об'єктів інфраструктури розвитку підприємництва;
- спрямування міжнародної технічної допомоги на розв'язання актуальних

соціально-економічних та екологічних проблем.

Закон України „Про внесення змін до Закону України „Про стимулювання розвитку регіонів”” (від 15 червня 2007р.) заклав підґрунтя для удосконалення методичної основи визначення та надання територіям статусу депресивних з метою отримання державної допомоги для підтримки їх соціально-економічного розвитку, як це передбачено статтею 12 Закону у сумі не менше, ніж 0,2% дохідної частини Державного бюджету за відповідний період. Зазначені кошти передбачено цільовим порядком спрямовувати на виконання програм подолання депресивності територій.

До умов економічного зростання відноситься збалансована бюджетно-фінансова система як необхідна умова економічної самостійності та кредитоспроможності регіону. Економічна самостійність є дійовою конкурентною позицією, коли стає можливим приймати рішення з важливих питань соціально-економічного розвитку без складної процедури узгодження з вищими органами управління – згідно з визначеним для цієї території пріоритетним напрямом розвитку [4].

Соціально-економічна привабливість регіону зростає за наявності надійного джерела формування місцевого бюджету і чіткого економіко-правового механізму регулювання фінансових взаємовідносин між суб'єктами ринку.

Привабливість регіону як чинник економічного зростання залежить від наявності в регіоні стабільної податкової системи, чітких правил ліцензування і надійних гарантій для підприємницької та інвестиційної діяльності. Кожний інвестор і підприємець багато в чому залежить від існуючої пільгової системи податків, а також від наявності гарантій, що зводять до мінімуму негативні наслідки економічного ризику, він повинен знати, в якому соціально-економічному середовищі йому доведеться ості на їхніх територіях декількох великих підприємств [5].

Важливим елементом економічного зростання є наявність у регіоні надійного зовнішньоекономічного потенціалу, під яким розуміють можливість активної участі в світогосподарських зв'язках через прикордонні території в рамках транскордонного співробітництва, яке регулюється законами України про утворення конкретного єврорегіону.

Існують можливості посилення конкурентних позицій регіону за рахунок налагодження його міжрегіональних економічних зв'язків відповідно до загальнорегіональних інтересів та потреб у задоволенні попиту і пропозиції товарів, виробничих, соціальних і ділових послуг через [6]:

- розвиток і розміщення підприємств з випуску товарів народного споживання, для яких країна може стати містким ринком, чого не можна досягти в межах окремого регіону;
- маневрування у сфері паливно-енергетичних ресурсів, запасів, тарифів;
- розвиток транспорту міжнародного призначення;
- формування і використання науково-освітнього потенціалу для ефективних інвестицій в інноваційні процеси технічного переоснащення підприємств регіонів;
- підвищення освітнього рівня населення на основі використання створеної мережі закладів освіти всіх рівнів;
- збереження і ефективна експлуатація екологічних систем;
- формування міжрегіональних систем сучасного зв'язку і телекомунікацій для підтримання адекватного інформаційного середовища;
- налагодження раціональних міжрегіональних поставок.

Розв'язання цієї проблеми потребує розроблення і реалізації комплексу заходів щодо активного впливу держави на процеси регіонального розвитку.

У ХХІ ст. все більше країн відмовляються від традицій бюджетної підтримки депресивних (проблемних) територій, оскільки це породжує „утриманські” настрої та відволікає кошти від стратегічного інвестування у територіальний розвиток. Одним з пріоритетних завдань сучасної регіональної політики у світі стає відмова від прямих бюджетних дотацій регіонам та перехід до формування інституційних засад державного

регулювання депресивних територій з метою стимулювання їх розвитку за допомогою ринкових методів господарювання. Ці загальносвітові тенденції регіональної політики має враховувати і Україна.

Висновки. Проведені дослідження підтверджують, що в Україні існують значні відмінності у рівні депресивності окремих регіонів, які з роками посилюються. Найбільшим рівнем депресивності вирізняються західні та північні області України, де поряд з традиційно низькими показниками індустріального розвитку помітних втрат зазнало і сільське господарство, яке є головною сферою економіки цих регіонів. Значно кращою є ситуація на сході України та в столиці. Наведені в Законі України “Про стимулювання розвитку регіонів” показники визначення депресивних територій не зовсім правильно відображають реальний стан справ. Їх перелік має включати групу економічних, соціальних, демографічних, природно-географічних, екологічних показників, а також показники фінансової самостійності регіонів, забезпеченості товарами і послугами та доступу населення до фінансових і виробничих ресурсів тощо.

Пошук шляхів відродження депресивних територій залишається важливим загальнодержавним завданням. Очевидно, що єдиної моделі відновлення таких територій немає, оскільки причини кризового стану у них різні. Основна увага має бути приділена не стільки пасивним заходам підтримки депресивних територій, скільки стимулюючим заходам активізації господарства, побудові ефективної економічної моделі розвитку з продуманим механізмом державного управління.

Анотація. Статтю присвячено аналізу критеріальних характеристик визначення депресивності регіону та обґрунтуванню напрямів державних механізмів регулювання активізації економічних процесів в депресивних регіонах.

Ключові слова: державне регулювання, депресивні регіони, регіональна політика.

Аннотация. Статья посвящена анализу критериальных характеристик определения депрессивности региона и обоснованию направлений государственных механизмов регулирования активизации экономических процессов в депрессивных регионах.

Ключевые слова: государственное регулирование, депрессивные регионы, региональная политика.

Summary. This article analyzes the characteristics determining criterion depressed region and a substantiation of directions of state regulatory mechanisms enhance economic processes in depressed regions.

Key-words: government regulation, depressed regions , regional policy.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про стимулювання розвитку регіонів”. – www.rada.gov.ua
2. Постанова Кабінету Міністрів України „Про моніторинг соціально-економічного розвитку малих міст і селищ” (від 2 квітня 2009 р., №288). – www.rada.gov.ua
3. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики. Учебник для вузов. 2-е изд. – Москва: ГУ ВШЭ, 2001. – 496 с.
4. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.С. Куйбіда [та ін.]; за заг. ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2007. – 768 с.
5. Мікула Н.А., Толкованов В.В. Транскордонне співробітництво. – Київ., видавництво «Крамар», – 2011. – 259 с.
6. Семенов В.Ф., Михайлюк О.Л., Олійник В.Д. Міжрегіональні диспропорції та регіональне зростання. Монографія // За ред. В.Ф.Семенова. – Одеса: Атлант, 2011.– 150 с.
7. Чужиков В.І. Кластерна політика Європейського Союзу / В. І. Чужиков, О. Д. Лук'яненко // Економіка України. – 2013. – № 2. – С. 81-91.